

SEMINÁR O VÝSKUME FILOZOFICKÉHO MYSLENIA NA SLOVENSKU PO ROKU 1900

V dňoch 2.—4. apríla 1986 usporiadal Ústav filozofie a sociológie SAV v DVP v Smoleniciach vedecký seminár na tému *Výskum filozofického myslenia na Slovensku po roku 1900*. Seminár za účasti vedeckých pracovníkov SAV, ČSAV a vedecko-pedagogických pracovníkov vysokých škôl a ústavov marxizmu-leninizmu otvoril a viedol člen korešpondent SAV J. Bodnár, DrSc. V úvodnom slove konštatoval plnenie harmonogramu prác na ústavnej úlohe ÚFS SAV *Výskum dejín filozofického myslenia na Slovensku*. Jej prvá časť vo forme takmer tisícstránkového zväzku bola zadaná do tlače. V tejto päťročnici sa má pokračovať vo výskume analýzou obdobia po r. 1900. V súvislosti s tým bol formulovaný i cieľ seminára, ktorým je komplexne posúdiť teoreticko-metodologické východiská výskumu filozofického myslenia na Slovensku po r. 1900 a — v úzkej spolupráci s pracovníkmi ČSAV — preskúmať vplyv masarykizmu pri formovaní jednotlivých smerov buržoáznej filozofie na Slovensku a jeho kritiky z pozícií marxizmu-leninizmu. Seminár si kládol za cieľ aj prerokovať otázky periodizácie jednotlivých etáp výskumu, upresniť tematické okruhy a určiť zodpovedných riešiteľov čiastkových tém.

Člen kor. SAV J. Bodnár, DrSc. v úvodnom referáte nazvanom *Teoreticko-metodologické problémy výskumu filozofického myslenia na Slovensku v 20. stor.* analyzoval situáciu v tejto oblasti a predložil odbornému plénu celý diapazon otázok, ktoré vystupujú do popredia pri realizácii komplexu náročných výskumných úloh [referát J. Bodnára je úplne publikovaný v tomto čísle časopisu].

PhDr. D. Hajko, CSc. predniesol príspevok *Davisti a začiatok leninskej etapy rozvoja marxistickej filozofie na Slovensku*, v ktorom zhodnotil reálny prínos davistov k prenikaniu marxizmu na Slovensko, pričom zdôraznil skutočnosť, že davisti od počiatku svojho pôsobenia naliehavo nadožadovali požiadavku prehĺbiť poznanie marxizmu-leninizmu u nás a najmä marxisticko-leninskú dialektickú metódu, ktorá im umožňovala preniknúť do podstaty spoločenských javov. Práve z hľadiska analýzy súdobej aktuálnej sociálnej problematiky vystupoval u davistov do popredia význam Leninovho učenia, ktoré správne chápali ako rozvinutú dialektickomaterialistickú metódu a v ktorom hľadali odpovede na novú spoločenskú situáciu v medzivojnovom Československu.

Tento prístup davistov, ako zdôraznil autor referátu, bol mimoriadne dôležitý práve z hľadiska začiatkov marxisticko-leninskej filozofie na Slovensku, pretože v ňom vyzdvihovali jeho filozofický obsah a tak položili základy štúdia, rozširovania a popularizácie filozofických myšlienok klasikov marxizmu-leninizmu. D. Hajko ďalej venoval pozornosť tomu, že davisti boli prvými príslušníkmi inteligencie na Slovensku, ktorí aktívne spolupracovali s robotníckym hnutím a že zároveň boli prvými predstaviteľmi inteligencie, ktorá sa seriózne zaoberala marxisticko-leninským filozofickým učením, pričom výklad spoločenských javov neodtŕhali od ostatných zložiek marxizmu-leninizmu.

PhDr. V. Bakoš, CSc. v príspevku *K metodologickým aspektom pozitivistického myslenia na Slovensku* načrtnol možné prístupy k riešeniu niektorých teoreticko-metodologických problémov, ktoré súvisia s problematikou vývoja a podôb pozitivistického myslenia v slovenskej kultúre prvej polovice 20. stor. Poukázal na niekoľko línii vývinu pozitivistického myslenia na Slovensku. Zdôraznil potrebu prihliadať k špecifickosti vývinu českého pozitivizmu, ktorý významne zasiahol do slovenského kultúrneho a vedeckého života najmä v medzivojnovom období. Autor referátu dospel k názoru, že na Slovensku sa pozitivizmus nesformoval do jednoliateho filozofického smeru, ale že šlo najmä o rôzne formy akceptovania a rozvíjania podnetov jednotlivých variantov pozitivizmu, pričom pôdou všetkých osobitých podôb pozitivistického myslenia v slovenskej kultúre a vede bola realistická gnozeologická báza. V. Bakoš charakterizoval tento typ myslenia, ktorý sa snaží spájať pozitivistické a realistické inšpiračné zdroje ako myslenie pozitivisticko-realistickej orientácie.

PhDr. K. Kollár v referáte nazvanom *Hodža a masarykizmus* zaoberal sa niektorými podstatnými vzťahmi medzi ideami hlasistického hnutia a sociálnofilozofickými názormi M. Hodžu, ktoré neskôr prerástli do ideológie agrarizmu na Slovensku koncom 19. a počiatkom 20. stor. Zvláštnu pozornosť pritom venoval konfrontácii Hodžových názorov na niektoré konkrétne sociálnofilozofické otázky s Masarykovým stanoviskom. Autor dospel k poznatku, že nie je síce možné jednoznačne tvrdiť, že Hodža vychádzal z Masaryka od počiatku a dôsledne, avšak jeho prístup k vtedajšej spoločenskej realite zreteľne korešpondoval s Masarykovým postojom. M. Hodža, i keď v podstate prijímal názory Masaryka a hlasistov, a dokonca používal ich terminológiu, odlišuje sa od nich svojou orientáciou na roľníctvo a slovenský vidiek. Názory Masaryka mu slúžili ako východisko i ako konfrontačný materiál pre vhodné teoretické i politické postoje. Pri formulovaní svojej v podstate reakčnej ideológie agrarizmu Hodža aktívne aplikoval princípy hlasizmu, vychádzajúce z Masarykových názorov.

PhDr. T. Münz, CSc. v referáte *Teologická filozofia na Slovensku medzi dvoma svetovými vojnami* predložil podrobnú analýzu problematiky. Konštatoval, že teologická filozofia sa delila na tri prúdy: novotomizmus, blondelizmus a čiastočne intuitívny realizmus. Najkonzervatívnejší bol prvý prúd opierajúci sa o úvahy T. Akvinského. Zaoberal sa problematikou, s ktorou sa stretávame už na trnavskej univerzite a v slovenskom osvietenstve. Druhý prúd teologickej filozofie bol v opozícii voči prvému i tretiemu a opieral sa o filozofické názory francúzskeho katolíckeho filozofa M. Blondela z 19. a 20. stor. Jeho slovenským reprezentantom bol Š. Polakovič, ktorý sa svojimi politickými prácami stal popredným reakčným ideológom tzv. slovenského štátu. Napokon, tretí smer sa opieral o filozofiu N. O. Losského, ktorá však mala nielen teologický, ale aj laický charakter. Jeho reprezentanti u nás — Dieška, Chladný-Hanoš a Gula, ako zdôraznil autor príspevku, boli najagresívnejší a kritizovali — predovšetkým Dieška — marxizmus a novopositivizmus.

V príspevku PhDr. T. Pichlera, CSc. *Koncepcia národného obrodzenia u S. Štúra* autor zdôrazňoval, že teoretickým základom Štúrovej koncepcie národného obrodzenia je princíp celostnosti, princíp „zákonitej hierarchie života“ spätý s myšlienkou humanity. Zatiaľ čo myšlienkové koncepcie sloven-

ských obrodencov J. Kollára a E. Štúra chápu národ ako organický celok, ktorý nie je sám osebe jediným cieľom, ale je vradený do širších a všeobecnejších celkov Slovenska a napokon ľudstva, ktorý iba v takejto začlenenosti do nadnárodných celkov nachádza naplnenie humanistického zmyslu svojej existencie, S. Štúr chápe hnutie slovenského národného obrodzenia v súčasnosti a v jednote s národným obrozením českým a v najširšom rámci s národno-obrodeneckým hnutím v celej Európe. S. Štúr, ako upozornil T. Pichler, vo svojich prácach vyvracia dezinterpretáciu myšlienkového odkazu slovenského národného obrodzenia v tzv. slovenskom štáte orientovanú na separatizmus a partikularizmus.

PhDr. D. Smreková, CSc. v referáte *Marxizmus-leninizmus v činnosti strany v rokoch 1938–1944* venovala pozornosť metodologickým otázkam výskumu marxisticko-leninského filozofického myslenia na Slovensku v uvedenom období, pričom upozornila na skutočnosť, že v dosiaľ existujúcej monografickej literatúre k dejinám filozofie na Slovensku absentuje analýza práve tohto obdobia napriek tomu, že ide o obdobie protifašistického a národnooslobodzovacieho zápasu, ktoré predstavuje jednu z najvýznamnejších etáp našich dejín. Podľa jej názoru tu zohral svoju úlohu fakt, že zložité historické, hlavne sociálno-politické podmienky a okolnosti vo všeobecnosti neposkytovali priestor pre samostatný rozvoj teoretickej práce v oblasti marxisticko-leninskej filozofie. V tejto súvislosti podľa názoru D. Smrekovej je metodologicky oprávnená téza, že boj o marxisticko-leninské filozofické myslenie sa stáva súčasťou politickej a ideologickej činnosti ilegálnej KSS. Súvisí to s objektívnym záujmom strany — pravidlo poznať skutočnosť a využiť na to marxizmus-leninizmus ako vedeckú metódu skúmania spoločenských javov a zároveň ako teoretický nástroj revolučnej premeny spoločnosti. V tomto kontexte autorka podrobnejšie analyzovala dve otázky: a) ako plnila marxisticko-leninská filozofia úlohu nástroja poznania a revolučných premien spoločnosti v danom období; b) ktoré filozoficko-teoretické problémy stáli v popredí marxistických teoretikov v súvislosti s úlohami komunistickej strany v praxi triedneho boja proletariátu.

PhDr. M. Pauza, CSc. v príspevku *Masarykova filozofia ako interpretačný problém* sa zaoberal analýzou Masarykovej filozofie v širšom kontexte, pričom si kládol za úlohu prispieť k orientácii v širokom spektre masarykovskej interpretujúcej literatúry. Podľa M. Pauzu každá z doterajších interpretácií Masaryka a masarykizmu má viac než čisto teoretickú dimenziu — naznačuje svetonázorové, politické ale i osobné stanoviská svojich autorov. Autor referátu preto formuloval niekoľko úvodných metodických východísk, ktoré môžu slúžiť pri bližšej orientácii v masarykovskej literatúre:

a) Masarykovo myslenie je bytostne viacvýznamové, čo je zapríčinené často vágnou filozofickou terminológiou. To umožnilo aspoň čiastočne všetkým hlavným svetonázorovým orientáciám s výnimkou marxizmu-leninizmu na jednej strane a militantného katolicizmu na strane druhej prísvojiť alebo prispôbiť si Masarykove stanoviská. b) Častá a rovnako dobre argumentovaná je interpretácia Masarykovho myslenia vychádzajúca zo zvýraznenia historicko-filozofických súvislostí atď.

Uvedené vybrané smery interpretácie, ako zdôraznil M. Pauza, majú svoje relatívne oprávnenia a čiastočnú poznávaciu hodnotu. Avšak absolutizácia ich

záverov poskytuje v svojich dôsledkoch tendenčný a jednostranný obraz Masaryka ako mysliteľa, politika a človeka. Z pozície marxisticko-leninskej metodológie sa Masaryk javí ako ideológ a neskôr reprezentant českej buržoázie, meštiactva a časti buržoáznej inteligencie koncom 19. a prvej tretiny 20. stor., ako propagátor buržoáznodemokratických, idealisticko-humanistických a synergeticko-evolucionistických ideálov. Masaryk — ako uviedol autor príspevku — je jedným z najvplyvnejších súdobých odporcov revolučného marxizmu, ale súčasne, čo sa týka buržoáznych autorov, i jedným z jeho najväčších súdobých znalcov.

Na predchádzajúci príspevok integrálne a logicky kontextuálne nadviazal PhDr. P. Horák, CSc. so svojim referátom *Masaryk a česká buržoázna medzivojnová filozofia*. Autor sa v svojom vystúpení zamerail na otázku vplyvu Masarykovej filozofie na české medzivojnové buržoázne myslenie. Konštatoval, že marxistická filozofia správne odmietať Masaryka a jeho filozofiu z principiálnych dôvodov, zatiaľ čo krajne pravicové prúdy českého medzivojnového buržoázneho myslenia odmietať predovšetkým Masarykov humanizmus a demokratizmus. Pozitivisticky orientovaná filozofia, resp. filozofia (Krejčí, Tvrdý, Král), považovali Masarykovu filozofiu za pozitivistickú a naopak, niektorí autori, ktorí z najrôznejších pozícií pozitivismus odmietať, mohli v Masarykovej filozofii nájsť určitú „inšpiráciu“ (E. Rádl). Autor príspevku poukázal na to, že Rádl našiel antipositivistickú inšpiráciu v Masarykovom prístupe k otázke zmyslu českých dejín. Záverom svojho vystúpenia P. Horák zdôraznil nevyhnutnosť marxisticky diferencovaného prístupu pri skúmaní Masarykovej filozofie a jej pôsobenia na české medzivojnové buržoázne myslenie.

PhDr. R. Dupkala, CSc. v príspevku *Ku kritike pojmu transcendencie Masarykovej filozofie* argumentuje, že problém a pojem transcendencie je jedným z fundamentálnych pojmov nielen v Masarykovej filozofii náboženstva, ale aj v jeho náboženskej filozofii. Autor upozornil na to, že Masarykovo rozvíjanie tohto problému a pojmu ovplyvnilo nielen slovenské a české nábožensko-filozofické myslenie, ale tiež filozofiu českého pozitivismu. R. Dupkala poukázal ďalej na aktuálne ideologické kontexty uvedenej problematiky, ktoré sú späté s antimarxistickými reflexiami problému a pojmu transcendencie z pozície československého revizionizmu šesťdesiatych rokov. Akékoľvek pokusy o propagáciu Masarykom údajne „demystifikovaného“ pojmu transcendentizmu sú v skutočnosti len pokusom o propagáciu „sfilozofičteného“ teizmu a sú teda z hľadiska marxisticko-leninskej filozofie neprijateľné, uviedol R. Dupkala.

Po skončení referátovej časti seminára a vyriešení formálnych náležitostí, súvisiacich s organizáciou výskumnej úlohy, rozvinula sa rozsiahla záverečná diskusia, z ktorej vyplynul celý rad poznatkov a doporučení. Pre riešiteľský kolektív bola zdôraznená potreba ďalšej práce na rozsiahlej úlohe výskumu filozofického myslenia na Slovensku po r. 1900, čo zároveň signalizuje dôležitosť tejto úlohy vo vedomí nášho filozoficko-vedného frontu.

Karol Kollár